

LEXIC DIALECTAL ÎN TOPONIMIA SATULUI BELINȚ (JUD. TIMIȘ)

1. Ca peste tot în toponimie, și numele unor locuri din hotarul satului Belinț au la bază lexicul graiului vorbit prin partea locului. Am ales pentru comunicarea de față trei toponime cu structură identică (prepoziție + substantiv), care merită a fi discutate mai amănunțit pentru etimologia lor. Toate trei denumesc terenuri arabile.

2. Cel dintâi, *În Țărigi* [țăríz], desemnează un teren nisipos din sudul satului, mărginit de râul Timiș. De altfel, *țărígă*, s.f., cu un plural (*țărígi*) folosit numai la toponimul respectiv, înseamnă în graiul local „nisip”. Belințenii cunosc și întrebuițează și termenul *năsíp*, iar vecinii de la Ohaba-Forgaci utilizează o întreagă serie sinonimică pentru a denumi același lucru: *năsíp*, *pésăc*, *țărígă*.

Cuvântul *țărígă* este consemnat de Lucian Costin în *Graiul bănățean*, II, Turnu-Severin, 1934, p. 200, cu sensul „nisip” și cu indicarea vagă a locului de circulație („Reg. Timișorii”). Dintre lucrările lexicografice, îl înregistrează *Dicționarul invers* și, mai nou, DLR, tom XII, partea I, litera Ț, elaborată la Cluj. Din această ultimă lucrare aflăm că termenul circulă numai în Banat, cu sensurile: „nisip” (ALR II 136, NALR – *Banat* 1654/47, 51, 53, 54, 85, 86, 87), „un fel de pământ galben” (ALR I 397/77), „pământ afânat” (NALR – *Banat* 1654/69, 78, 84, 88). Varianta *țărângă* „pământ uscat și fărâmițat”, din vestul Transilvaniei (Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, 1961, p. 277), este cunoscută la Belinț ca nume de familie, iar derivatul *țărígós*, -oasă, adj. „nisipos”, este folosit curent aici.

Pentru etimologie, colegele de la Cluj indică *țárină*, cu schimbare de sufix și, am adăuga noi, cu schimbare de accent, ceea ce ne face să ne îndoim că vorbitorii au perceput cuvântul *țárină*, identic cu scr. *carina* (DEX, s.v.), ca derivat cu suf. -*ină*. Aproximarea ar trebui făcută mai curând de *țárână* (< *țără* + -*ină*, DM, s.v., sau -*ână*, DEX, s.v.), cuvânt cu sensuri identice sau foarte asemănătoare cu ale lui *țărígă*, dar fără a considera o schimbare de sufix pe teritoriul dacoromânei, fiindcă -*ină*/-*ână* (< lat. -*ina*) n-a circulat la noi ca sufix diminutival.

Așadar, putem considera pe *țárână* ca provenind dintr-un lat. **terrina*, cum procedează și DLR, litera Ț, s.v., iar pe *țărígă* dintr-un rom. **țárică* < *țără* I. 1. (DLR, litera Ț, s.v.) + -*ică*. Referitor la sonorizarea velarei surde din sufixul -*ică* sau terminația -*ică*, aceasta este un fenomen destul de obișnuit în românește: *furnică* > *furnigă*, *mutulică* > *mutuligă*, *oftică* > *oftigă*, *scărică* > *scărigă*, *tălpică* >

tălpigă etc. (vezi și Finuța Asan, *În legătură cu etimologia sufixelor -ac, -ec, -ic, -oc, -uc și -ag, -eg, -ig, -og, -ug*, în SMFC, p. 53; Simion Dănilă, *Sonorizări și afonizări consonantice în onomastica românească*, în AnL, XXXIII, 1992–1993, A, p. 190-191).

3. Al doilea toponim, *Peste Ghimon* [păstă gímon], este numele unui teren arabil din sud-estul localității, cuprins între un dig și râul Timiș. Este limpede că *ghimon(e)* înseamnă „dig”, „ridicătură artificială de pământ”. Tot așa se numește și drumul vicinal care leagă satele Belinț și Gruni, având în partea sa dinspre Gruni forma unui dig ce traversează o vale. „Veneam pe ghimon”, spun localnicii.

Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului* (DTB), vol. III, Timișoara, 1986, p. 43, glosează sub *Dimon* [Đimon] un platou cu teren arabil din satul Goruia CS, iar Teodor Șandru din Banatul sârbesc notează un toponim asemănător în hotarul satului Voivodinți din Serbia: *La Gimăn* [la Đimăn], în articolul *Nomenclatura toponimică din hotarele satelor de pe Valea Cărașului (pe teritoriul iugoslav)*, din vol. IV de *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, Vârșeț, 1977, p. 104.

Autorii DTB indică drept etimon pentru *đimon* antrop. *Dimon*, explicat de Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p. 172, din apelativul *dimon*, variantă a lui *demon*. Cu aceasta, discuția se plasează în sfera toponimelor mitologice, între care același I. Iordan situează și *Dimonul* de pe Olteț, cu înțelesul „hotar”. De fapt, V. Bogrea, referindu-se la apelativul *dimon* (DR, IV, 1922–1923, p. 809-810) dintr-o hotarnică din 1745, reproducă în cartea lui T. G. Bulat, *Contribuțiuni documentare la istoria Olteniei* (Râmnicul Vâlcei, 1925, p. 10), stabilește că termenul n-are a face nimic cu *dimon* (< gr. *daimon*), ci este ngr. *deiymon* „semn”, în cazul discutat: „semn de hotar”, „piatră”.

În sfârșit, Paul V. Păltănea, în studiul său *Din toponimia județului Galați. Nume dispărute din bazinul Bârladului și Siretului* (IV), din LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 446, consemnează pe teritoriul comunei Liești un „*Ghemun*, loc la Crângeni” atestat în 1658, transcris într-un alt document *Ghemăn*. „Numele provine, probabil – scrie autorul –, de la un antroponim *Ghemăn* (folosit de țigani în Țara Românească, la 9 martie 1502, DIR, XVI, B, 13), variantă fonetică a substantivului *demon* (DOR, 259)”.

Ne aflăm, de fapt, în fața a trei termeni diferiți: cel din județul Galați – *Ghemun*, *Ghemăn* < antrop. *Ghemon* < *ghemon*, variantă a lui *demon*; cel de pe valea Oltețului – *Dimonul* < ngr. *deiymon* „semn de hotar”; și băn. *Ghimon* [Đimon], *Dimon* [Đimon], *Gimăn* [Đimăn], ce reclamă o altă explicație: din *Đimon* „dig”, „ridicătură artificială de pământ”. Îndiguirile unor ape, asanarea bălților, pe scurt, amplele lucrări hidroameliorative din Banat au început în secolul al XVIII-lea, după cucerirea provinciei de către austrieci, și au continuat în secolul al XIX-lea, iar cuvântul în discuție, care intră, cu certitudine, în această perioadă, în graiurile bănățene, trebuie căutat în limba germană. Ar putea fi vorba de germ. *Diemen*, pl. lui *Dieme* „clai”, „șiră”, prin care vor fi fost denumite grămezile de

pământ și piatră din care se construiau digurile. Mai ales sensul „șiră” putea conduce ușor la dezvoltarea, prin asemănare, a înțelesului secundar „dig”.

Pentru trecerea lui *di-* la *gi-* și *đi-* în graiurile bănățene, vezi formele paralele ale lui *dinte* (NALR – *Banat* 166, CXIII și CXIV). Forma *šimone* de la Belinț și Gruni putea lua naștere prin analogie cu dublete ca *piepten/pieptene*, *plămân/plămâne*, *purec/purece* (*puric/purice*) etc.

4. Al treilea toponim, *Peste Șanț* [păstă șanț], denumind un teren situat în nordul satului, dincolo de canalul Timiș – Bega, datează din secolul al XVIII-lea și se leagă de aceleași lucrări hidroameliorative realizate sub austrieci. Etimologia este evidentă: *șanț* < germ. *Schanze*. După regularizarea apelor Timișului (1759–1760), acesta se va numi până astăzi *Șanțu Nou* în zona Chizătău, prin raportare la râul Bega, canalizat mai înainte.

Mai interesantă este însă modificarea adusă de toate aceste lucrări în morfologia terenului și în hidrografia Banatului și mult mai dificilă este reconstituirea toponimiei și hidronimiei bănățene de dinaintea lor. Dispunem, totuși, de câteva hărți austriece care ne ajută să mai recuperăm ceva din tezaurul nostru toponimic și să ne facem o idee mai clară despre felul în care a funcționat îndeosebi sistemul hidronimic prin părțile Banatului.

Astfel, pe o hartă austriacă din 1709 (*COMITAT CSANADIENSIS UND COMITAT TEMESIENSIS ANNO 1709*), localitatea Belinț figurează pe malul drept al *Timișelului* („Temisell Fl.”). Timișelul acesta, un braț al Timișului, nu mai există astăzi, dar se vede clar pe harta lui Mercy din 1723–1725, pe harta din 1761 a Banatului Timișan, pe cea a lui Grisellini din 1776, nu și pe harta militară a Voivodinei Sârbești și a Banatului Timișan din 1853, căci între timp se construise drumul principal și calea ferată cu cai Timișoara – Lugoj, precum și „ghimonul” despre care am vorbit mai sus, toate ducând la dispariția Timișelului nostru.

După mărturiile bătrânilor, un alt *Timișel* [ćimișăl] exista în nordul satului. Amintirea i-o păstrează un teren arabil, *Timișele* [ćimișăle]. Dacă interpretăm bine harta lui Mercy, acest Timișel era tot un braț al Timișului, care se desprindea din Timiș pe undeva prin hotarul satului Coștei, curgea pe sub Dealul Gruniului, colecta apele pâraielor Biniș și Vlavița și se vărsa în râul Bega, undeva între Belinț și Chizătău, la nord. Canalul Timiș – Bega urmează în cea mai mare parte a sa albia acestui braț al Timișului.

Și pâraul *Vlavița* se numește *Timișel* pe harta militară din 1853 citată mai sus. În registrul cadastral al satelor Târgoviște și Balinț din 1858, la sud de Bega, canalizată și prin acele părți, putem vedea, de asemenea, un *Timișel*. La Leucușești, un afluent dinspre nord al râului (canalului) Bega se numește tot *Timișel* (informator prof. I. Irimescu). Există documente în care Bega însăși este numită, din secolul al XIV-lea până în secolul al XVIII-lea, pe diferite porțiuni ale sale, inclusiv la Timișoara, *Timișel* sau *Timișul Mic* (M. Bizerea, E. Meșter, Șt. Grigore, *Considerațiuni asupra numelui și cadrului fizico-geografic al orașului Timișoara*,

în „Studii de geografie a Banatului”, I, Timișoara, 1970, p. 10-12; Octavian Răuț, *Originea toponimului Timișoara și a hidronimului Bega*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, III, Reșița, 1976, p. 144-145), ceea ce explică de ce unii afluenți ai Begăi se numesc *Timișel*, iar capitala Banatului *Timișoara*. Bega, oricum, este un nume impus, străin și receptat ca atare de românii din satele străbătute de acest râu.

Numele pârâului *Vlavița* (care este oficial) se rostește la Belinț *Blaovița/Vlaovița*, la Gruni *Vlăovița* și *Vlovița*; în satele următoare, pe măsură ce urcăm pe cursul lui superior, numele oficial este *Glavița* (de la numele satului Glavița, azi desființat și înglobat la satul Nevrincea), iar popular, la Nevrincea – *Timiș* [ćimíš], la Cliciova – *Pârău Cócġa* sau *Vána* (NALR – *Banat. Date*, p. 136), între Susani și Jupani – *Canal* (informator prof. I. Irimescu), la Traian Vuia – *Riġu Pohóc* (NALR – *Banat. Date*, p. 137), la Surduc – *Riu*.

Pentru noi prezintă importanță denumirea lui la vărsarea în Timișel (ulterior canalul Timiș – Bega), fiindcă, plecând de la aspectul său diminutival, putem presupune cuvântul de bază, și deci un nume mai vechi al pârâului Timișel.

Variantele *Blaovița*, *Vlaovița*, *Vlăovița* și *Vlovița* ne permit să reconstruim forma originară: **Blahovița/*Vlahovița*, din care a dispărut cu timpul *-h-*, ca în *Raova* < *Rahova* („Tocmai colo-n Moldova, / Mai în jos de *Raova...*”, G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1982, p. 628) sau *Praova* < *Prahova* (vezi *Antologie dialectalo-folclorică a României*. Ediție critică și prefață de Constantin Otobâcu, II, București, 1983, p. 214). Pentru varianta *Vlovița*, cu accent propriu subdialectului bănățean, pe *i*, vezi *Próvița* < *Prahova* + *-ița* (Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 352).

„Apele curgătoare – constată Ion Toma (*Categorii sociogeografice în toponimia din Oltenia*. III. *Hidronimele*, în CL, XXX, 1985, nr. 2, p. 137) – sunt legate între ele, formând rețele strâns ierarhizate, pe bazine, în care o matcă adună o serie de afluenți, care la rândul lor colectează alți afluenți ș.a.m.d. Numele apelor respective reflectă în mare măsură această imagine, raportul mare–mic, pe baza căruia este structurată rețeaua, fiind exprimat în mod optim (clar, precis și economic) prin derivate, care folosesc, precum se știe, exclusiv sufixe diminutive”. Unul dintre cele mai răspândite sufixe din structura potamonimelor (adică a numelor de ape curgătoare) este *-ița*. În cazul nostru, el s-a atașat la un **Blahova/*Vlahova* „Românească”.

Pentru alte nume de afluenți care păstrează numele vechi al râului în care se varsă, vezi exemplele date de Vlad Cojocaru, *Aspecte ale stratificării toponimice în bazinul mijlociu al Trotușului*, în AnL, XXIX, 1983–1984, A, p. 448, sau de Dragoș Moldovanu, *Hidronime românești de origine slavă*, în AnL, XXI, 1986–1987, A, p. 298 (de pildă, hidron. *Bârzăuța* presupune un **Bârzáva/Bârzova*, cum se va fi numit râul Uz, al cărui afluent este).

Excludem ipoteza că **Blahovița/*Vlahovița* ar putea fi un fals diminutiv, rezultat prin raportare la un nume de localitate (cum este pârâul *Băbșița*, care trece prin satul *Babșa* de lângă Belinț, sau mai cunoscutul *Vasluiet*, pârâul care străbate *Vasluiul*, Iordan, *Top. rom.*, p. 447), deoarece nu există și nici n-a existat în împrejurimi o localitate *Blahova* sau *Vlahova*.

În schimb, preponderența elementului etnic românesc în Banat este probată atât de documentele istorice medievale (I. D. Suciu, *Vlahia Cisalpina. Numele Banatului până la ocuparea provinciei de austrieci*, în „Orizont”, XXXI, 1980, nr. 33 (647), p. 1; despre densitatea românilor în Banat, vezi L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p. 185), cât și de toponimia bănățeană (de ex.: *Vlașca* sau *Blașca Mare* este denumirea veche a cartierului Fabric din Timișoara, ne asigură G. Vaida în ziarul „Timișoara”, III, 1992, nr. 23 (430), p. 7; o apă *Vlașca* întâlnim la Borlovenii Vechi, *NALR–Banat. Date*, p. 38, o *Blașca* la Valeadeni, o altă *Vlașca* la Delinești, un *Vlașcu Mare* la Frăsiniș, un *Vlașcu Mic* la Frăsiniș și Ineleț, toate la V. Ioniță, *Glosar toponimic. Caraș-Severin*, Reșița, 1972, p. 41; un deal *Vlășcăt* se află la Chelmac, *NALR–Banat. Date*, p. 153, un teren arabil la Izvin se numește *Vlășniță*, D. Onciulescu, *Într-un sat cu bogate tradiții*, în „Drapelul roșu”, XL, 1983, nr. 11, 906, p. 6).

5. În concluzie, dialectologia și onomastica, aceasta din urmă născută din prima, continuă să furnizeze materiale interesante pentru istoric, dar și pentru lexicograf, fiindcă toponimia (ca și antroponimia, de altfel) se poate constitui într-o veritabilă sursă pentru DLR.

Belinț, 637
Jud. Timiș